

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.2.70-82>

Analýza kresby v kontexte vývinu dieťaťa s Aspergerovým syndrómom

Analysis of Drawing in the Context of the Development of a Child with Asperger's Syndrome

Barbora Kováčová, Zuzana Trefná

Abstract

The paper describes the theoretical-research background oriented to the drawing of a child with autism spectrum disorder with a comparison of characteristics in the drawing of a child with intact development. Through analyses of drawings of a child with Asperger's syndrome, the authors present unique characteristics of drawing expression. They analyze 13 of the authors' drawings of a boy with Asperger's syndrome that were collected over a two-year period. Specifically, this was the developmental period of the boy with Asperger's syndrome when he began to be drawing active (4 years and 6 months) and at a marked progression in drawing representation (6 years and 7 months). The authors consider the qualitative assessment of drawings as a possible evaluative support for further research on the appreciation of drawings of children with autism spectrum disorder.

Keywords: Drawing. Child with autism spectrum disorder. Asperger's syndrome. Analysis of drawings.

Úvod

Ak dieťa s intaktným vývinom začína kresliť objekty ako spontánne zobrazenie okolitého sveta má dospelý možnosť vnímať jeho potreby a túžby, ktoré zobrazuje s využitím symbolov, či farebného spracovania. Daná skutočnosť je však iná pri kreslení ako činnosti u dieťaťa s poruchou autistického spektra (*angl. Autism Spectrum Disorder, ASD*, v našich podmienkach označované ako PAS).

Práve v kresbách detí s PAS zobrazenie potrieb a túžob zväčša absentuje, prípadne sa objavuje, ale výrazne oneskorene. Bod, čiary, či objekty, ktoré dieťa s PAS nakreslí, je jednoznačne prvým krokom k integrácii, nakoľko ako tvrdia Di Renzo et al. (2017) dieťa koná samostatne a zobrazuje (komunikuje) až potiaľ, kam mu to dovoľia jeho možnosti, ktoré tiež môžu byť do určitej miery limitované. Oneskorená kresba (po obsahovej i formálnej stránke) v tejto

skupine je primárne dôsledkom inhibície v sociálno-komunikačnej oblasti. V rámci samotnej edukačnej alebo terapeutickkej podpory Vrisaba & Yudiharso (2021) tvrdia, že práve výtvarné umenie, či už vo výchove (artefiletika), alebo v terapii (arteterapia), je vhodné využiť ako prostriedok k vzájomnej komunikácii. V daných procesoch deti s PAS získavajú pocit, že práve výtvarnosť je iným spôsobom komunikácie ako byť úspešný. Vo väčšine prípadov samotné kreslenie minimalizuje mieru odporu. Aj z toho dôvodu možno tvrdiť, že arteterapia jednoznačne zohráva kľúčovú rolu v zvýšenom sebedomí a nastavení všeobecnej pohody aj v tejto skupine detí. Round et al. (2017) tvrdia, že práve aj v skupinách detí s PAS je reálne dosiahnuť zvýšenú koncentráciu, regulovanie zmyslového vnímania a postupné zvyšovanie flexibility voči zmenám. Vždy je potrebné zohľadniť fakt, že každé dieťa s PAS prežíva arteterapeutický proces výrazne odlišným spôsobom, ktorý má byť odborníkom (človekom, ktorý ho sprevádza počas kresbenej činnosti) považovaný za jedinečný a striktne individuálny (snaha o zovšeobecnenie limituje každého v prebiehajúcej interakcii, pozn.).

Základné charakteristiky kresby dieťaťa s poruchou autistického spektra

Thorová (2006) popisuje základnú charakteristiku kresby dieťaťa s PAS, kde nie všetky charakteristiky musia byť prítomné v kresbe, ktorá je zhodnocovaná. Spomenutá autorka popisuje charakteristiky nasledovne: *prítomnosť stereotypných prvkov, precíznosť v kresbe, špecifickosť záujmov, neustále písanie číslíc a písmen, necitlivosť ku kompozícii, kresba bez obsahu a témy, zmysel pre detail, vyžadovanie témy, odpor voči konkrétnym témam, rigidnosť v spôsobe kresby, premalovanie/prekreslenie témy, zvláštnosti v kresbe* (ibidem, s. 150). Magová & Hochmuthová (2022) upozorňujú, že celkovo pri každom dieťati s poruchou autistického spektra je nevyhnutné zohľadniť nielen dosiahnutú vývinovú úroveň a mentálne schopnosti, ale aj celkovú osobnosť, ktorá má byť posudzovaná vždy individuálne. Za ilustračný príklad môžu byť kresby, ktoré zverejnila Nesnídalová (1994). Autorka popisuje kresbený prejav chlapca s poruchou autistického spektra, ktorý zobrazoval ľudské postavy ako fľaštičky, čo možno považovať za zvláštnosti v kreslení ľudskej postavy. V súvislosti s predstavou ľudskej postavy a následným nakreslením ľudskej postavy Lewis a Boucher (1991) predpokladali, že deti s PAS majú menej zrelšie predstavy o ľudskej postave v porovnaní s ich rovesníkmi. Daná skutočnosť sa im čiastočne potvrdila, obdobné zhodnotenie vo svojom výskume dosiahli aj Lee a Hobson (2006). Väčšina výskumov, v ktorých sa výskumníci zaoberali kresbou dieťaťa s PAS bola špecifická tým, že výskumná vzorka bola pomerne nízka a autori mali ambíciu dané zistenia zovšeobecňovať, alebo vytvárať dojem univerzálneho použitia v kontexte kresby dieťaťa s PAS. Danú skutočnosť považujeme za pomerne významnú, aj z toho dôvodu, že samotný prejav dieťaťa s PAS v porovnaní s iným

kresebným prejavom iného dieťaťa s PAS je odlišný a individuálne špecifický. Nakoľko deti s PAS kreslia rôznorodo, pokúsime sa predstaviť samotné kreslenie ako spôsob komunikácie u dieťaťa s PAS na základe rozličných tvrdení od mienkotvorných autorov (Tabuľka 1).

Tabuľka 1: Kategorizovanie skupiny detí s PAS na základe kresby

I. skupina	<ul style="list-style-type: none"> • Deti s PAS kreslia tak, že ich kresebný prejav je porovnateľný s kresbou ich rovesníkov bez potvrdenia PAS (Zemanová, 2010).
II. skupina	<ul style="list-style-type: none"> • Deti s PAS zobrazujú rôzne čiary, ovály, tvary (grafický automatizmus), ktorými často vyplňajú prázdny priestor papiera. • Tento typ kresby (bez námetu) poukazuje na ťažkosti so zobrazením námetu, alebo nechujú ku kresebnej činnosti. Spomenuté grafické tvary je potrebné považovať za námet kresby detí s PAS (Kováčová, 2022/23).
III. skupina	<ul style="list-style-type: none"> • Deti s PAS zobrazujú postavy a konkrétne tvary. Samého seba zobrazujú dominantne a ostatné postavy sú zväčša nedokončené (táto skutočnosť môže byť prítomná aj pri zobrazovaní rodiny a jej členov). • Kováčová (2022/23) tvrdí, že v prípade tematicky zameranej kresby u detí s PAS je vyjadrovanie veľmi jednoduché až minimalistické (čo sa týka detailov spracovania).
IV. skupina	<ul style="list-style-type: none"> • Skupina detí s PAS nemá potrebu kresliť ľudské postavy, napriek tomu, že kreslenie ako činnosť neodmietajú. • Zvyčajne inklinujú k zobrazovaniu svojich záujmov a záľub.
V. skupina	<ul style="list-style-type: none"> • Skupina detí s PAS odmieta prácu s výtvarným materiálom z dôvodu výraznej precitlivosti na zašpinenie. • Počas kresebných a výtvarných aktivít sa dieťa s poruchou autistického spektra určitých vecí dotýkať, má intenzívnu nechuť k procedúram spojených s dotykom, príp. je prítomná úzkosť so špinavých rúk. Mašínová (2014) upozorňuje na fakt, že dieťa s Aspergerovým syndrómom sa tak dokáže nadchnúť pre tvorbu z hliny, že môže pozvoľna prekonávať úzkosť v prítomnosti ľudí, ktoré má rád a ktorí sú súčasťou jeho sveta (ibidem, s.16). • Magová (2019) upozorňuje na výrazné odmietanie konkrétnych materiálov práci s deťmi s PAS, a to: používanie prstových farieb, manipuláciu s modelovacím materiálom, prácu s blatom, atď.

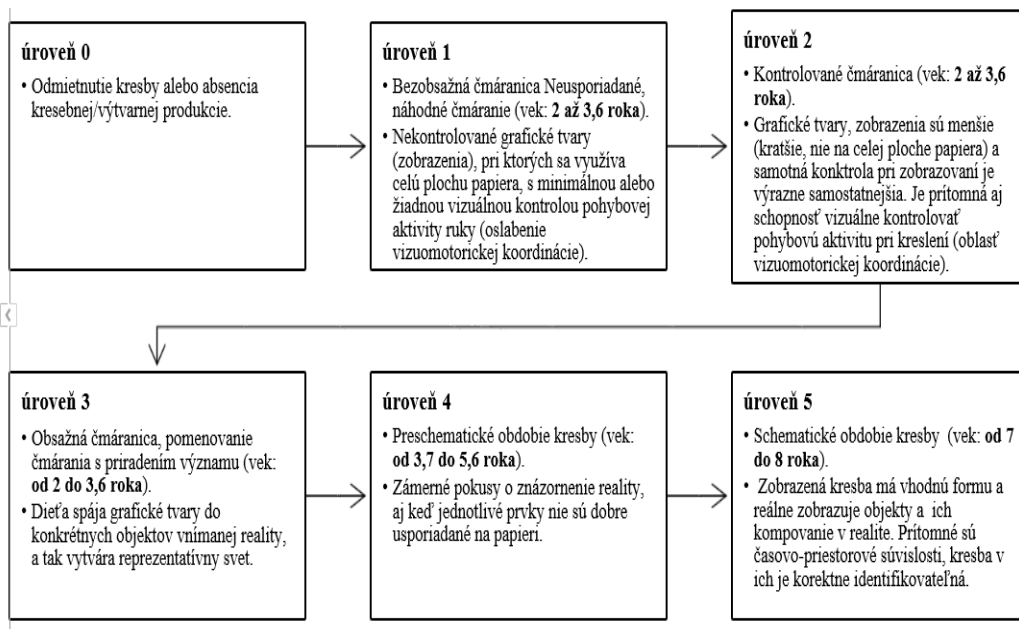
Zdroj: autori uvedení v texte tabuľkového spracovania

Machover (In Di Renzo et al., 2017) tvrdí, že ak dieťa s PAS nakreslí postavu **predstavuje samotného autora** a poskytuje informácie o tom, aké sú jeho túžby a želania. Na základe prítomnosti určitých detailov a spôsobu, akým sú jednotlivé časti tela vypracované alebo vynechané, je možné posúdiť aj celkový emocionálny stav dieťaťa s PAS.

Di Renzo et al. (2017) tvrdia, že u dieťaťa s PAS, ktoré má potvrdenú priemernú inteligenciu, možno zaznamenať **výrazné oneskorenie v kresbe**.

Na základe ich zistení, ktoré uskutočnili na dost' početnej vzorke 84 detí od 2,5 do 15 rokov s diagnostikovaným PAS, vytvorili 5-bodovú škálu na posudzovanie kresby. Na ich zisteniach boli vyšpecifikované charakteristiky jednotlivých piatich úrovni, kedy je možné posudzovať kresebný prejav dieťaťa s PAS (Schéma 1).

Schéma 1: Zhodnocovanie kresby u dieťaťa s PAS na základe 5-bodovej škály

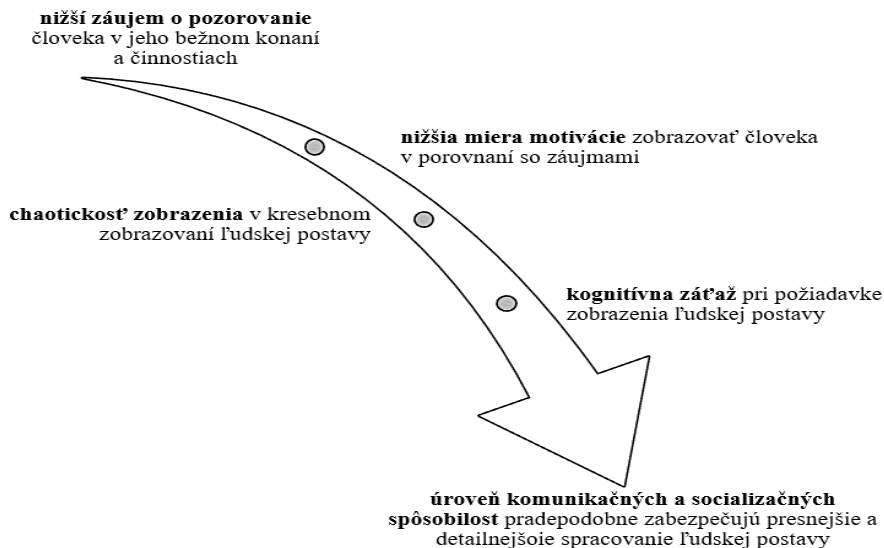

Špecifiká kresby dieťaťa s Aspergerovým syndrómom

Celkovo pri posudzovaní kresby je potrebné brať do úvahy, že v prípade dieťaťa s Aspergerovým syndrómom je prítomný nerovnomerný profil v kompetencii vyjadrovať sa prostredníctvom kresby (danú skutočnosť potvrdzuje aj Kellman, 2001). Kresbu celkovo ovplyvňuje aj inteligenčná úroveň dieťaťa s Aspergerovým syndrómom, lebo tak ako je typický progres a regres pri riešení jednotlivých úloh počas psychologického (alebo iného odborného) vyšetrenia, tak daná skutočnosť sa často môže odraziť aj v kresebnom zobrazovaní objektov.

Na základe výskumu Lim a Slaughter (2008) sme vytvorili niekoľko premís, ktoré viac-menej odkrývajú „svet“ (do)týkajúci sa zobrazovania ľudskej postavy v skupinách detí s Aspergerovým syndrómom. Konkrétne premisy sme najskôr spracovali do schémy a následne sme ich bližšie popísali opierajúc sa o tvrdenia vyššie uvedených autorov (ibidem).

Schéma 2: Premisy charakterizujúce kreslenie ľudskej postavy u detí s Aspergerovým syndrómom

Uvádzame bližšiu charakteristiku špecifik kresby, ktoré sú prítomné v kresbách dieťaťa/detí s Aspergerovým syndrómom.

Dieťa s Aspergerovým syndrómom:

- využíva menej času pozorovaním ľudí, čo môže byť dôsledkom nižšieho detailnejšieho spracovania postavy v porovnaní s kresbou s rovesníkmi.
- je menej motivované vytvárať presné a detailné kresby, keď dostane inštrukciu: *Nakresli postavu človeka*. Ak sa dieťa s Aspergerovým syndrómom viac zaujíma o neživé predmety (alebo o svoje záujmy/záľuby), vynaloží na nakreslenie ľudskej postavy menej úsilia. *Príkladom môže byť ľudská postava zložená z paličiek v miniatúrnom spracovaní, ktorá sa krčí pod realisticky spracovanou nohou slona* (kresebné zobrazenie dostupné Lim a Slaughter, 2008, s. 992).
- tvrdí, že nevie nakresliť ľudskú postavu. Záujem o človeka ako takého môže aj celkovo ovplyvňovať kreslenie ľudskej postavy u dieťaťa s Aspergerovým syndrómom. Lim a Slaughter (2008) pri rozhovoroch zaznamenali tvrdenie jedného respondenta s Aspergerovým syndrómom: *Zle kreslím ľudí*. Autori (ibidem), upozorňujú, že viacerí respondenti s Aspergerovým syndrómom nezačali kresbu ľudskej postavy zobrazovať hlavou, ale zvolili ako prvú inú časť tela. Tu je potrebné upozorniť, že z vývinu detí s intaktným vývinom vyplýva aj potreba experimentovať s kresliacim materiálom a postupne zobrazovať ľudské postavy. Tým, že svoju potrebu uskutočňujú a kreslia tak, samotným kreslením sa zlepšujú, možno v kreslení zrkadlia aj svojich rovesníkov. S veľkou pravdepodobnosťou sa

ich kresba vyvíja. Kresba u dieťaťa s Aspergerovým syndrómom je vývinovo nezrelá, čo môže byť aj pravdepodobne tým, že potreba zobrazovať ľudské postavy nie je podstatnou z pohľadu autora s Aspergerovým syndrómom.

- d) môže vnímať požiadavku nakresliť ľudskú postavu ako výraznú kognitívnu záťaž. Daná požiadavka môže do určitej miery zhoršiť aj spôsobilosti v oblasti jemnej motoriky a grafomotoriky.
- e) s relatívne dobrými komunikačnými a socializačnými zručnosťami bude kresliť presnejšie a detailnejšie ľudské postavy v porovnaní s dieťaťom, u ktorého sú komunikačné a socializačné zručnosti výrazne slabšie (daná skutočnosť bola v rámci výskumného predpokladu aj parciálne potvrdená, bližšie Lim a Slaughter, 2008).

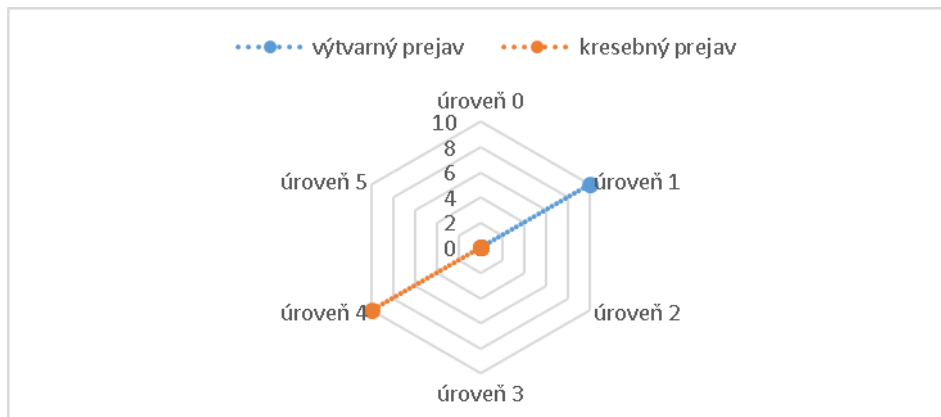
Napriek uvedeným premisám považujeme za dôležité uviesť aj tvrdenie Lesinskiene (2002). Spomenutá autorka (ibidem, s. 96) tvrdí, že deti s Aspergerovým syndrómom *neradi kreslia ľudí*, skôr zobrazujú svoje záľuby, alebo objekty, ktoré ich špecifickým spôsobom zaujmú. Aj z toho dôvodu striktné požadovanie nakreslenia ľudskej postavy v popisovanej skupine detí nie je v danom kontexte korektné, lebo existujú aj formulácie, kde samotná požiadavka nakreslenia niečoho“, alebo „niekoho“ môže byť vyjadrená aj pomerne neutrálne zo strany komunikátora.

Analýza kresby dieťaťa s Aspergerovým syndrómom

V rámci analýzy a popisovania kresieb, ktoré boli získané od chlapca s Aspergerovým syndrómom so súhlasom rodičov je v texte nazývaný ako Adrián, a to v súlade s akceptovaním GDPR (General Data Protection Regulation) ako súčasť rešpektovania súkromia a ochrany osobných a citlivých údajov.

Na základe konkrétnej kresebnej, ale aj výtvarnej produkcie dieťaťa s Aspergerovým syndrómom máme ambíciu úroveň kresebného prejavu kvalitatívne i kvantitatívne zhodnocovať.

Graf 1: Zhodnotenie kresebného a výtvarného spracovania

Výtvarná a kresebná produkcia Adriána je kvalitatívne výrazne odlišná, čo dokladuje povrchové grafické spracovanie (Graf 1). Výtvarná produkcia Adriána je na úrovni 1 (bezobsažná čmáranica) a kresebný prejav je na 4. úrovni. Jednotlivé kresby (v počte 13) boli analyzované na základe posudzovania kresby (podľa Valachová et al., 2020, s. 73-74), kde je odporúčané využívať kvalitatívne zhodnotenie prítomnosti posudzovaného znaku so symbolickým označením prítomnosti (+) a neprítomnosti (-). Pre celkovú ilustráciu uvádzame výtvarný a kresebný prejav, ktorý zobrazil Adrián, chlapec s Aspergerovým syndrómom vo vývinovom období 6 rokov, 7 mesiacov (Obrázok 1).

Obrázok 1: Výtvarný a kresebný prejav dieťaťa s Aspergerovým syndrómom

Samotný výtvarný prejav chlapca Adriána je kombináciou farieb zelenej a modrej, bez určenia zobrazeného obsahu. Pri kresbe objektu je dominantná zobrazovanie obyčajnou ceruzou (kontúry a čiastočné zafarbenie menších plôch) a vyplnenie priestoru zobrazeného objektu (auta) červenou ceruzou. V kresbe sa objavujú písmená aj číslice, matkou označované aj ako **obdobie fascinácie číslom 95**. Samotné zobrazenie 95 je viditeľné aj

v ostatných kresbách, konkrétne na kapote auta/formule, taktiež aj na načrtnutom hangáre (umiestnenie čísla 95 je na každej kresbe zhodné). Expresivita kresby z aspektu farebnosti je limitná. Záujem Adriána, chlapca s Aspergerovým syndrómom, sa stáva **stereotypným námetom kresby** (ide o zobrazovanie auta/formule bez prítomnosti zobrazenia ľudskej postavy, napr. pretekára, personál hangáru atď.).

Motív auta/formule sa objavuje od začiatku samotného procesu kreslenia (4 roky, 5 mesiacov), ktorý sa postupne zdokonaľuje, ale v niečom je jednoznačne rigidný. V začiatkoch ide o kresebné zobrazenie objektu, ktoré je zväčša spracované jednofarebne (obyčajnou ceruzou, alebo fixou). Samotná línia (vertikálna/horizontálna) a spracovanie kruhu je zvládnutá, pomerne často sa línie rigidne opakujú (Obrázok 2). Postupne v samotnom kresebnom prejave sa objavujú dva typy formule, ktoré sú rôznorodo spracované, čo sa týka použitých línií (Obrázok 4).

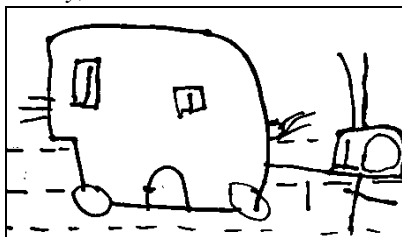
Tabuľka 2: Zhodnotenie výtvarného a kresebného prejavu

	výtvarný prejav	kresebný prejav
prepracovanie kresby	nie je možné zhodnotiť (-)	prepracované časti auta/formule (+)
rozmiestnenie zobrazovaných prvkov	nie je možné zhodnotiť (-), zobrazenie prvkov je skôr náhodne, zobrazené bez obsahových súvislostí	objekt centralizovaný uprostred pracovnej plochy papiera, spracované detaily objektu (+), prítomná personifikácia
vyplnenie plochy v kresbe	celkové vyplnenie celého priestoru, s využitím farebných plôch	vyplnený priestor v rámci zobrazovaného objektu (+)
lína kresby	hrubé línie, viacnásobne obtiahnuté	lína pomerne harmonické (+), zvládnutie kruhových tvarov, oblých línií, rovných smerovo rôzne orientovaných

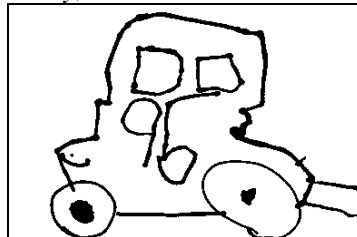
Legenda: (+) prítomný posudzovaný znak, (-) neprítomný posudzovaný znak

Obrázok 2: Rigidita zobrazovania objektu a čísla 95

4 roky, 5 mesiacov

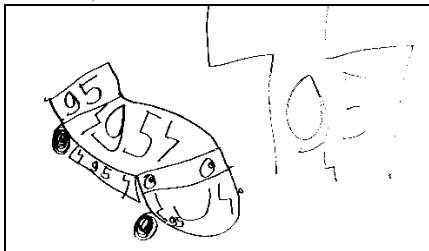

4 roky, 9 mesiacov

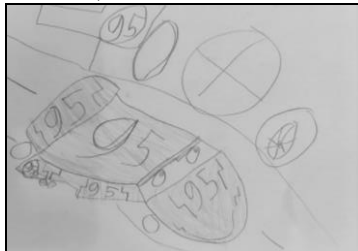

5 rokov, 5 mesiacov

5 rokov, 10 mesiacov

4-ročný Adrián integruje do svojich kresieb čísla v rozličných veľkostiach zobrazenia. Opakuje sa zoskupenie čísla 95, ktoré sa viacnásobne opakuje na zobrazenom objekte, vždy umiestnené na rovnakých miestach. Od 5 rokov sa objavuje aj prvok personifikácie - oživené auto/formula. Za zaujímavý fakt považujeme zobrazenie očí, kde ich štylizácia (konkrétne pohyb) je rigidne rovnaký bez ohľadu na to, z akej strany je objekt zobrazovaný). V kresbe zobrazovaní je pozorovateľný vývoj typu auta (4 roky) k zobrazenie formule (5 rokov). Celkovo zobrazenie priestoru v kresbe je pre tvorcu zanedbateľnou položkou v zobrazovaní (Tabuľka 3).

Tabuľka 3: Zhodnotenie objektu v kresbe

charakteristika	MV = 4,5	MV = 4, 9	MV = 5,5	MV = 5,10
lína kresby	plynulá	trhaná, kostrbatá	plynulá	plynulá, viacnásobne obťahovaná
uzavretie línie	uzavretá, otvorená			uzavretá
zobrazené geo- tvary	kruh, štvorec, oblúk uzavretý, prerušovaná čiara	kruh, štvorec blesk		prekrížený kruh, sústredené kruhy, štvorec blesk
zobrazené objekty	auto, náznak postavy (?)	auto	formula, pitstop (box)	
rigidita	(-)	95		
zobrazované tvary	ostré hrany			
zobrazenie priestoru	cesta	(-)	(-)	cesta

Legenda: (-) neprítomný posudzovaný znak, MV mentálny vek

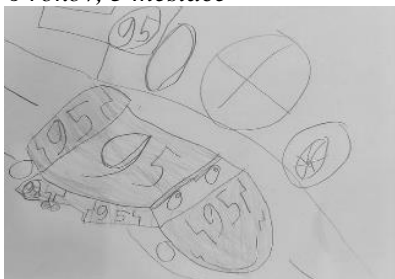
Pri celkovom náhľade na kresby Adriána, chlapca s Aspergerovým syndrómom, možno konštatovať, že je prítomná tzv. **rotačná perspektíva**, ktorú ilustrujeme na nasledovných zobrazeniach (Obrázok 3).

Obrázok 3: Rotačná perspektíva v kresbe

5 rokov, 10 mesiacov

6 rokov, 3 mesiace

6 rokov, 7 mesiacov

Adrián zobrazuje objekt z viacerých strán, čo môže vyvolať dojem, že formula sa pohybuje. Absentuje kresebné zobrazenie formule zo zadu (ani s odstupom času sa táto perspektíva v kresbách neobjavuje).

Tabuľka 4: Rotačná perspektíva v kresbe

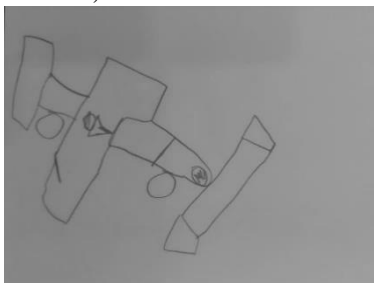
charakteristika	MV = 5,10	MV = 6,3	MV = 6,7
lína kresby	plynulá		
uzavretie línie	uzavretá, otvorená		
zobrazené geotvary	kruh, štvorec, obdĺžnik, prerušovaná čiara		
zobrazené objekty	formula, cieľová brána	formula, pitstop (box)	
rigidita	95, jednotlivé súčasti kapoty formule		
perspektíva	zobrazovanie polohy auta zhora, z boku (zľava, sprava)		
zobrazenie priestoru	cesta s nemennými prvkami		

Legenda: MV – mentálny vek

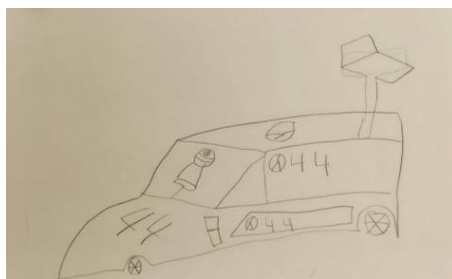
Na jednotlivých kresbách je viditeľný progres v prepracovaní kapoty auta, ale samotná cesta a doplnkové objekty sú nemennými. Aj samotné spracovanie formule (rozdelenie na časti), jej členenie a umiestnenie čísla zostáva rigidne bez ohľadu na skutočnosť, že bol predpokladaný vývinový progres. Prvky personifikácie boli pred vstupom do školy obohatené o úsmev (s odkrytím zubov) a pohyb očí zaznamenáva zmenu v celkovom zobrazení, ide o zobrazenie tzv. priameho pohľadu.

Obrázok 4: Zobrazenie iného objektu

5 rokov, 2 mesiace

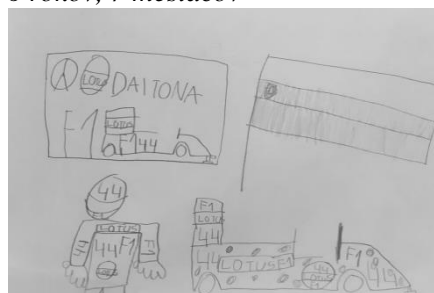
5 rokov, 8 mesiacov

6 rokov, 2 mesiace

6 rokov, 7 mesiacov

V kresbách Adriána sa objavuje aj iný typ formule, ktorá je zobrazovaná primárne z čiar a s prítomnosťou ľudskej postavy. Ľudská postava je spracovaná v rozličných podobách, nie však v celosti so všetkými časťami tela. Možno vidieť torzo tela z pohľadu zhora, s nesprávnym zobrazením tela bez končatín z pohľadu z boku, so zobrazením hornej polovice tela aj s textovou bublinou komunikátu a z postavy, ktorá je oblečená v pretekárskom oblečení. Taktiež je kresba doplnená o číslo 44 (okrem prvej, kedy začal zobrazovať iný typ formule). V kresbách sú prítomné aj písmená, opakujúce sa slovo DALTONA, LOTUS.

Záver

Kvalitatívne výrazný nepomer medzi výtvarným a kreselným spracovaním nemusí byť ničím nezvyčajným v danej skupine detí s Aspergerovým syndrómom. Pri samotnom zobrazovaní je potrebné zohľadňovať aj celkové správanie, či verbálnu produkciu na samotnú kresbu počas expresie. Jedným z možných riešení je integrovanie arteterapie (vnímanie užšieho kontextu) do intervenčného procesu ako podpory. V tejto súvislosti Martin (2008) odporúča štruktúrovať arteterapeutické projekty tak, aby riešili individuálne ciele z terapeutického programu daného dieťaťa s Aspergerovým syndrómom. Majú byť zamerané nielen zlepšenie jemnej a/alebo hrubej motoriky, ale je významné ich zamerať na socializáciu v plnom rozsahu sociálnej skupiny, rozvíjať tvorivosť

a predstavivosť v kontexte expresívneho vyjadrovania sa, integrovať zmyslové experimentovanie a pod. Integrovaním arteterapeutického prístupu tak vzniká možnosť v tejto skupine detí posilniť kresbu, ktorá zároveň môže zlepšiť ich celkovú osobnostnú i kognitívnu vyspelosť v zmysle progresivity.

V závere tohto príspevku považujeme za potrebné skonštatovať, že samotné kresebné kompetencie u dieťaťa s Aspergerovým syndrómom je možné ovplyvniť. Napriek tomu, že nižšie uvádzané zistenie sa dotýka všeobecne detí s PAS, považujeme ich za významné pre pokračovanie analýzy, ktorá je popisovaná v jadre príspevku. Costello-Du Bois (1989) odporúča v rámci terapeutických cieľov integrovať aj úlohy typu pozorovania dieťaťa s Aspergerovým syndrómom iným účastníkom. Autorka (ibidem) tvrdí, že v prípade ak účastníci s poruchami autistického spektra dostávajú intenzívnu individuálnu pozornosť, vidia samých seba prostredníctvom inej osoby, ktorá ich kresebne stvárňuje, vzniká tak možnosť objavovať svoju identitu. V tejto súvislosti neboli zverejnené žiadne pozorovania týkajúce sa detí s Aspergerovým syndrómom, ale danú skutočnosť považujeme za významnú s možnosťou progresu v kresbe.

Bibliografia

- Costello-Du Bois, J. (1989). Drawing out the unique beauty: Portraits. In *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 1989, 6(2), 67-70. <https://doi.org/10.1080/07421656.1989.10758868>
- Di Renzo, M.; Marini, C.; Bianchi Di Castelbianco, F.; Racinaro, L.; Rea, M. (2017). Correlations between the Drawing Process in Autistic Children and Developmental Indexes. In *Journal of Psychology & Psychotherapy*, 2017, 7(2). <https://doi.org/10.4172/2161-0487.1000291>
- Kellman, J. (2001). *Autism, art, and children*. Westport, CT: Bergin& Garvey, 2001.
- Kováčová, B. (2022/2023). Modrá (veľ)ryba. Kresebný prejav detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. In *Predškolská výchova*, 2022/2023, R. LXXVII., č. 3, s. 9-12.
- Lee, A.; Hobson, R. P. (2006). Drawing self and others: How do children with autism differ from those with learning difficulties? In *British Journal of Developmental Psychology*, 2006, 24(3), 547-565. <https://doi.org/10.1348/026151005X49881>
- Lesinskiene, S. (2002). Children with Asperger syndrome: Specific aspects of their drawings. In *International Journal of Circumpolar Health*, 2002, 61(sup2), 90-96. <https://doi.org/10.3402/ijch.v61i0.17506>
- Lewis, V.; Bouchet, J. (1991). Skill, content and generative strategies in autistic children's drawings. In *British Journal of Developmental Psychology*, 1991, 9(3), 393-416. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.1991.tb00885.x>

- Lim, H. K.; Slaughter, V. (2008). Brief Report: Human Figure Drawings by Children with Asperger's Syndrome. In *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2008, 38, 988-994.
<https://doi.org/10.1007/s10803-007-0468-z>
- Magová, M. (2019). Využívanie arteterapie u jednotlivcov s poruchou autistického spektra. In *Expresivita v (art)terapii II*. Ružomberok: KU, 2019.
- Magová, M.; Hochmuthová, M. (2022). Využitie prvkov štruktúrovaného učenia vo vzdelávaní žiakov s poruchou autistického spektra v kombinácii s mentálnym postihnutím. In *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2022, 21(3), s. 92-99.
<https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.3.92-99>
- Martin, N. (2008). Assessing Portrait Drawings Created by Children and Adolescents With Autism Spectrum Disorder. In *Art Therapy: Journal of the American Art Therapy Association*, 2008, 25(1), 15-23.
<https://doi.org/10.1080/07421656.2008.10129348>
- Mašíňová, E. (2014). Arteterapie jako nástroj rozvoje sociální komunikace u dětí s Aspergerovým syndromem. In *Arteterapie, časopis České Arteterapeutické Asociace se zameraním na arteterapii, artefiletiku, muzikoterapii a dramaterapii*. 2014, č. 34, s. 10-22.
- Nesnidalová, R. (1994). *Extrémní osamělost*. Praha: Portál, 1994.
- Round, A.; Baker, W. J.; Rayner, C. (2017). Using visual arts to encourage children with autism spectrum disorder to communicate their feelings and emotions. In *Open Journal of Social Sciences*, 2017, 5, 90-108.
<https://doi.org/10.4236/jss.2017.510009>
- Thorová, K. (2006). Poruchy autistického spektra. Portál: Praha, 2006.
- Vrisaba, N. A.; Yudiharso, A. (2021). Systematic Review of Art Therapy in Children with Autism Spectrum Disorder (ASD). In *Jurnal Insight Fakultas Psikologi Universitas Muhammadiyah Jember*, 2021, 403-429.
- Zemanová, V. (2010). Využitie arteterapie u dětí s autismem. In *Arteterapie, časopis České Arteterapeutické Asociace se zameraním na arteterapii, artefiletiku, muzikoterapii a dramaterapii*. 2010, č. 24, s. 14-20.

Doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD.

Katedra špeciálnej pedagogiky
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok
barbora.kovacova@ku.sk

Mgr. Zuzana Trefná

Katedra špeciálnej pedagogiky a liečebnej pedagogiky
Inštitút Juraja Páleša v Levoči
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta
Bottova 15, 054 01 Levoča